

TÖVSMED



EESTI KOOLINOORJOO KESKLIIDV AJAKIRI

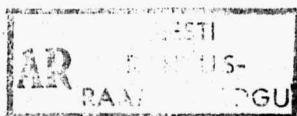
NR. 1

1926

SISU:

1. Saatesõnaks	Lhk. 1
2. Dots. Eduard Tennmann: Mis viib edasi?	„ 3
3. Ernst Raudsepp: Friedebert Tuglas	„ 4
4. Bernh. Ingel: Rahvuslik moment noorsooliikumises	„ 6
5. K. Eh.: Professor Johann Köleri rahvuspoliitilisest meelsusest	„ 7
6. Rich. Janno: Mõtteid noorsooliikumise ja kooli vahekorras	„ 8
7. Jaan Pert: Mälestusi koolinoorsoo elust Tallinnas 1917/18. aastast iseseisvuse päevadeni	„ 9
8. L. Tüünela: Erni Hiir, Lemmiklaulud	„ 12
9. Noorte elu	„ 14

Kaas kunstnik Ed. Olelt.

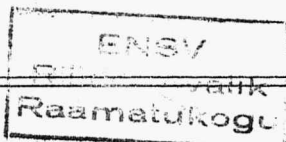


TÕUSMED

EESTI KOOLINOORSOO KESKLIIDU
AJAKIRI.

Nr. 1.

1926.



SP-4826 Saatesõnaks.

Eesti Koolinoorsoo Kesklit jätkab oma ajakirja väljaandmist. Kuid mitte „Uudismaa“, vaid „Tõusmete“ nime all, sest esimese nime on „Uudismaa“ mitteilumumise ajal oma ajakirjale võtnud Kultuuritahteline Noorpõlve Koondis.

Eesti Koolinoorsoo Kesklit, kui „Uudismaa“ kuue aastakäigu väljaandja, astub seega oma ajakirja seitsmenda aastakäigu väljaandmiselle. Et Eesti Koolinoorsoo Keskliidu ajakirja „Uudismaa“ väljaandmine 1924. aasta sügisel 9. asemikkude kogu otsusel (Tartus, 9. novembril 1924) ajutiselt seisma jäeti ja selle jätkamine „Tõusmete“ nime all alles nüüd võib sündida, leiab toimetuse ja väljaandja tarviliku olevat E. Koolinoorsoo Keskliidu end. ajakirja „Uudismaa“ varemalt ilmumist ja selle vaimlist ilmet üldjoontes valgustada. Seda põhjustab pääasjalikult just see asjaolu, et E. K. Keskliidu ajakiri „Uudismaa“, mis ilmus kuus aastat järjest, on „Tõusmete“ taimelava, millest viimane ka võrsunud.

Õppiva noorsoo esimene ülemaaline kongress, 1919. aastal, otsustas välja anda nimet. organisatsiooni häälekandjat „Uudismaa“ nime all, kusjuures ajakirja sisu ja suuna määraks jääb õppiva noorsoo kongressid. Teisel õppiva noorsoo ülemaalsel kongressil reorganiseeriti keskorgaan Eesti Koolinoorsoo Keskliiduks, mille häälekandjana „Uudismaa“ väljaandmist jätkati. Vaatamata kongresside otsusetele hakkas „Uudismaa“ toimetuse, kelle koosseisus ümbervalimise juures suuri mundatusi ette

ei tulnud, ajakirjas levitama „omi“ põhimõtteid. Selle põhjal tekkis „Uudismaa“ ja noorsoo vahele lahkeli, mis eriti suureks paisus viienda kongressi eel. Viendal kongressil, 1923. aastal, arvustati tõsiselt „Uudismaa“ sisu ja suuna ning leiti, et endises vaimus edasitoimetamine ajakirja noorsoole täiesti võõraks muudab. Soovitati asuda rahvuslikule alusele, kuid toimetuse jättis sellegi tähele panemata. Selle tagajärjel tuli peaaegu täieline võõrdumine ajakirjast, mille tagajärjel „Uudismaa“ ka majanduslikku kitsikusse sattus. Arvestades tekkinud olukorraga otsustas E. Koolinoorsoo Keskliidu üheksas asemikkude kogu koosolek „Uudismaad“ ajutiselt sulgeda kuni kuenda kongressi otsuseni ja „Uudismaa“ toimetusele tehti ülesandeks ajakirja senised arved likvideerida.

Kuues kongress, 1924/25. a. jõulu vaheajal Rakveres, otsustas Eesti Koolinoorsoo Keskliidu ajakirja „Uudismaad“ uuesti välja andma hakata rahvuslikus sihis, otsuse teostamine aga järgmise asemikkude kogu hooleks anda. Silmas pidades toimetuse vähest edukust „Uudismaa“ olevate arvete likvideerimisel valiti selleks eriline toimikond, kes hüljem ühes teiste, „Uudismaale“ lähedalseisvate tegelastega, kes nähtavasti soovisid „Uudismaa“ väljaandmise jätkamist vanas vaimus ja kuendas kongressis toetajateta jäid, läksid üle „Kultuuritahtelise Noorpõlve Koondise“ juure, kes ka otsustas „Uudismaad“ välja andma hakata, mitte oma, uue ajakirjana, vaid endise „Uudismaa“ jätkuna.

E. Koolinoorsoo Keskliidu sekretariaat otsustas

1925. a. kevadel kokku kutsuda asemikkude kogu koosoleku, et kiirustada „Undismaa“ väljaandmist; et aga „Uudismaa“ arvete likvideerimise komisjon oma tööga lõpule ei ole jõudnud, lükati asemikkude kogu kokkukutsumine nimet. aasta sügiseni edasi, kus aga jälle selgus, et komisjon oma tööd veelgi ei ole lõpetanud, nii et kokkukutsumise tähtpäeva kuni jõulu vaheajani tuli pikendada. Mis komisjoni töö tagajärjetust põhjustas, kas loodus asja vastu või teatav sihilikkus, pole praegu küllaldaselt selgunud.

Kümnendal asemikkude kogu koosolekul, mis mõeldud jõulu vaheajal Tartus ära peeti, selgus, et ikkagi veel ei ole arvete likvideerimise komisjon oma ülesannet täitnud. Sellele vaatamata, et „Uudismaa“ arvete likvideerimise komisjon täielikku aruannet ei esitanud, leidis koosolek tarviliku olevat, et E. K. Kesklüü oma ajakirja väljaandmist jätkaks ja volitas otsuse teostajaks Kesklüü sekretariaadi, kes ka eeltööde tegemisele asus. Arvete likvideerimise toimikonna aruande esitamise tähtpäevaks määras sekretariaat 1. veebruari k. a.

Vahepeäl kasutas „Uudismaa“ ajutise seismise Kultuuritahtelise Noorpõlve Koondis ja laskis, tuge des trükiseaduselle, „Uudismaa“ oma nimele registreerida, osa liikmeist seejuures täiesti teadlik, et Eesti Koolinoorsoo Kesklüü kavatseb ka oma ajakirja väljaandmist jätkata.

E. K. Kesklüü ajakiri „Uudismaa“ on olnud meie noorsoolikumise algpäevist pääle Kesklüü häälekandja, temas on esinenud ja kajastanud kõik koolinoorsoos valitsevad voolud ja sihtlused. „Uudismaa“ nimi on seega lahutamatu seotud kogu meie koolinoorsoo vaimlise olemusega.

Sellisena tuleb ka võtta nüüdset E. K. Kesklüü ajakirja — „Tõusmed“. Ta tahab kinni katta selle tühja koha, mis jäi meie noorsoolikumisse „Uudismaa“ seismajäämisega.

Meie rahva ja riigi tulevik oleneb suurel määral ju sellest, milline on ta tõusev põlv — noorsugu. Ja et see ideaaleotsiv, tõusev põlv oleks

püüderikas, just seda tahabki Eesti Koolinoorsoo Kesklüü ajakiri „Tõusmed“.

Nagu tõusmed metsa all juuri sügavale mulla-põue puurivad ja omi latvu päikese poole sirutavad, et kord tugevaks puuks sirguda, nii tahab noorsoo ajakiri „Tõusmed“ki“ juhlida Eesti koolinoori meie omapärase rahvusliku kultuuri ja tõsise isamaal suse kui reaalse allika juure, millest ammutame toitu, et seista oma rahva liigete keskel sirge puuna, juured sügavas kodumaa mullas, ja et olla teadlik, millisena kasvab üles meie praegune noorpõlv, — kas ta oma paremad kasvamise ja otsimise gastad veedab passiivses ükskõiksuses või lõõmab temas värske ja positiivne noorusjõud, mis teda juhib tõsiste vaimliste huvide valda ja ideeküllasele paleuste otsingulle; — kas ilutsch ta pilvetagustes unistustes, kõike ainult eitavalt suurtes fraasides arvustades, või tugeb ta oma jalad isaisadelt armastatud kodumaa pinnale ja otsib kõige päält siit eneselle toetuspunkte...

„Tõusmed“ tahavad kaasa aidata meie koolinoorsoo vanemale astmele tema arenemises ja kasvamises ning ta vaimlis-kultuurilise ilme kujundamises. Ta tahab, et iga meie rahva liige eestlasena mitte ainult oma vabal isamaal, vaid ka kultuurrahvaste peres ja kogu inimkonnas võiks enast inimesena tunda.

„Tõusmete“ veerud tahavad olla meie koolinoorte igakülgsete vaimliste huvide ja paremate püüete teenistuses, kajastada meie noorsoolikumise kõiki eluavalduisi, lubades ruumi nii vilunud vanempõlve sulele kui ka noorte eneste kaaluvamaile ja väärtuslikumaille mõtteavaldusile.

Noorsoo ajakirja — „Tõusmete“ väljaandja — Eesti Koolinoorsoo Kesklüü ja toimetus püüavad omalt poolt kõik teha, mis vähegi võimalik, et ajakiri noorte nõudeile vastaks ja usub, et meie noorsugu, kellest ju oleneb kogu meie riikliku julgeolemasolu keskpäev ja vaimline iseseisvus ning rippumatus, teda ka tõsiselt toetab ja ta mõtteavaldusile soojalt kaasa tunneb.

Väljaandja ja toimetus.

Dots. Eduard Tennmann.

MIS VIIB EDASI?

Edison ütelnud hiljuti: Geenius on 2% inspiratsiooni, 98% tööd.

Meie vana Dr. Hurt ütelnud kord Rudolf Tobiasele: Talent pole muud kui — töö.

Töö viib edasi.

Aga missugune?

Kas on vahet töö ja töö vahel?

Miks põlatakse mõnda tööd ja igatsetakse teist tööd. Edasi peaks viima iga töö. Kui võtta rikkus töö viljakuse mõõdupuuks, siis on kaltsude ja kontidega kauplemine olnud mitmele kasulik äri. Pole sugugi öeldud, et see töö ka vaimliselt ei võiks edasi viia. Kehvemad üliõpilased Ameerikas ei häbene su-

„Suur oli noorsoo tunne, kui ta oma kehja oli leidnud, vabanedes vaimu orjamisest.“ Nii siis! Otse ülearu palju oli säääl vaimu! Ja meie hädaldame vaimu puudusest.

Olulist vahet ei ole töö ja töö vahel.

Hääd töötegitjat hinnatakse igalpool.

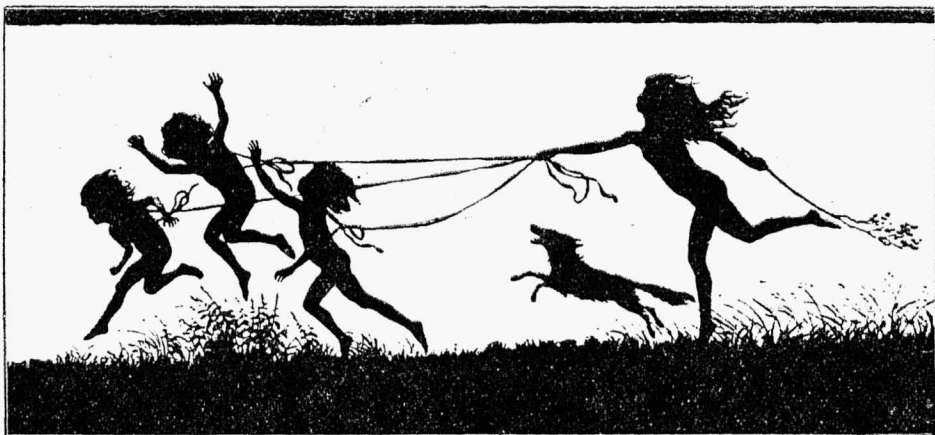
Aga aineline töö vili pole mitte ainukene töö hindamise mõõdupuu, hädaohtlik on tema hindamine turunõudmise järele.

Töö hindamine üldse on üks raskemaid küsimusi. Sellepärast tehakse palju väärtuslist tööd odava ainelise tasu eest või koguni „hinnata“.

Kõige paremal tööl polegi hinda.

Kas poleks võimalik neid olusid lähemalt uurida ja parandada?

Kuid edasi saamiseks pole need ainsad ega pääküsimused, tähtsuse pääle vaatamata.



Fidus: *Kevadrõõm.*

gugi vabal ajal linna uulitsail saapapuhastaja tööd teha. Igas töös õpitakse inimesi tundma. Igal tööl on oma karjäär, tõusu võimalused. Meil on palju, lugemata palju neist võimalustest täitsa kasutamata. Sest meil valitseb ikka usk võõra töövilja sisse ja mitte oma töö väärtusse. Aga üks ärimees ütles: „Raha vedeleb uulitsal, vähe on, kes seda üles nopivad.“

Kahjuks on lugu samuti vaimuga. Teda on igalpool, aga ei nähta. Tarvis ainult kord otsa pääle saada ja olla järjekindel, kas või enese hävitamiseni.

Lugesin hiljuti ühest Saksamaa noorsoo pidustusest. Vaimustatud kirjeldaja ütleb:

Inimene ise tunneb kõige enne, kas ta läheb edasi või ei lähe.

Üks Schweitsi pädagoog jutustas mulle, missuguseid ülesandeid ta oli annud oma õpilastele.

Klassis oli kurva näoga poisikene.

Õpetaja ütles kellelegi õpilasele: „Näed seda kurva näoga poissi. Näüd, vaata ja katsu kätte saada, et tema kurbus varsti kaoks.“ Õpilane asus oma eriülesande kallale ja saavutas kõikide rõõmuks nõutud tagajärje täielikult.

Sarnaseid näiteid on palju.

Niisugune on õige töökool — kaotada häda jalamaid, konkreetselt. See on enam kui

ka Tuglase stiililine kool; ka see on ajajärgu edasipüüdnud teadvuse ja tahte suursaavutus ja -avaldus. Kui meie kord veelgi kaugemas tulevikus tagasi vaatame tolle ajajärgu kirjanduslikule loominguale, siis märgime ära selle stiililise kooli küpsenemise Tuglase ja teiste noor-eeslaste juures kui ajajärku määravat väärtust. Ja niiviisi võime öelda, et mitte ükski selles ei avaldunud nende kirjanike ajajärku vastupeegeldav ilme, et nad ainult objektiivselt aineid otsisid endi ümbrusest ja tookordseist sündmustest, või ainult vastu võtsid ja kujutasid saabund kultuuri ja ühiskonna olusid; vaid, et nad seda ise kujundasid, löid; ja see loodu määras ise pea-aegu täiesti tookordse üldise kultuurilme. Nad olid ise uue kultuurilise koduse maailma loojad ja kandjatena ka selle peegeldajad. See on juba midagi hoopis suuremat. Kuigi vist ühelgi ajajärgul kirjandus pole olnud täiesti passiivne vaatleja, ja on ise olnud alati teatud kultuuriline pluss üldises kultuuriseisukorras, oli tolle aja pööre kultuuri esteetilise külje tähtsuse äratundmisele, teadlikuks tegemisele ja õigustamiseks siiski suurem ja elavamalt tuntav kui kunagi hiljem.

Ei pea aga ära unustama, — seda kunstimaitsete tõusu soodustasid erakordsed olud, näit. Fr. Tuglas oli pidand mööda saatma tervenisti 11 aastat maapaos. See pidi muudugi kahandama otsekohest, reaalselt ühendustunnet kodumaisega. See võiks lisada olude sunnil mõnegi sapipisara, või anda veel enam võimalusi koduneda kunsti mõistmises rahvusvahelise produktina. See mõistmine ise oli aga juba varem algand ja võis tiheneda. Just nagu oleks siin kunstnikupõlve palavamad veendumused ja kodused sündmused kokku rääkind, andes maapao kõikide oma kärsituste ja ebamugavustega, ning ühtlasi ka võimalused sügavamaks, sisemiseks kultuuriks, soodustused esteetiliste huvide väljakujunemiseks ja loomingu põhimõteteks saamiseks.

Nii pidid endasse süvenemise- ja esteetilised huvid jõudsasti arenema. Iseäranis Fr. Tuglase loomingu on niisuguseid maapao mõjude märke. Tema hilisemat loomingu („Saatus“ 1918, „Raskuse vaim“ 1920, „Hingede rändamine“ 1925) juhhib selgund printsip-kunstiloomingu kui kujuka stiili ja — sisuliselt — arendatud fantaasiaelamuste pildrikkuse ühistööst.

Stiili (siin mõistetud tehnilisena väljendus- oskusena, kujurlusena) tähtsust kirjanduslikus teoses alla rõhutades on ta kirjanduse pea-aegu täiesti muudele kunstidele omasel viisil vormisääduste alla asetand, kuigi just kirjandus (sõnaline kunst) seda nõuet, vähemasti niisuguses ulatuses, oma olemuse poolest mitte üheks esimesekohaliseks ei pea. See stiililise külje nauditavuse esiletõstmine jääbki Tuglase kunsti üheks suuremaks omapärasuseks.



Fr. Tuglas.

Fantaasiaelime kultiveerimine, mis aga kogu Tuglase toodangust ühtlaselt läbi käib, hilisemas loomingu ainult tihenedes ja päämotiiviks saades, — on palju olulisem joon tema loomingu. Sellega seltsib omapärane kunstiline ilmavaatlus, mis fantaasiaelu õigustab ja rõhutab, toonitades neid suuri naudinguvõimaluste kihte, mida pakub irreaalne, kunstilisel teel tõelikkuse jõu saand kujutlusmaailm, maagiline suggestioon. Näib, et selle oma vabalt paisuva aine piiramiseks ja veetlevaks tegemiseks ongi talle olnud kõige paremaks ja kohasemaks vahendiks kunstiliselt täiuslik stiil ja kompositsioon. Nii mõjuvad

tema teosed ikka enam ja enam mingisuguste suurte muusikaliste paladena, või värvikate arabeskpiltidena.

Kuid lisaks otsekohesele puhtkunstilisele stiilitaidurlikkusele ja fantaasiaelamuste kirjanduslikule kultiveerimisele seltsib suur mõtleja, juurdleja kalduvus. See kalduvus, mis on arendand Tuglasest ihe meie parima esseisti ja kriitiku, annab tema puhtlukirjanduslikule loomingule sügavusmõõdu. Kujutusmaailm ei ole peaaegu kunagi nähtud ainult mingi väärtusena iseeneses, vaid areneb sümboolideks mitmesugustele mõtiskeludele. Sage dane tihe mõttetöö tema hilisemais teoseis teebki need raskepärasteks; mõttetöö peaaegu alasti arendamine novellides enestes muudab need paiguti poolenisti filosoofilisteks, psühholoogilisteks arutlusteks, lisaks veel ainete peensust ja raskepärastust arvesse võttes.

Kõiges aga kokku on kujunenud meile tänapäeva Tuglase tasakaaluline, tihe, sügav, kunstilistele ja intellektuaalistele väärtustele tugenev looja, nagu see on haruldane meie oludes. Kahtlemata valitseb tema loomingus omapärasusest tingitud ihekiilgus, kuid see võib ainult soodustada lahkarvamisi tema loomingu hindamisel. Ta kuulub erilisse, kindla karakteriga ja usutunnistusega kirjanikkude liiki, kellele kunst on palju, kui mitte isegi kõik, ja kelle credo tunnistab puhast kunsti ilma väljapoole juhtivate kõrvalmõjudeta, välja arvatud ainult kõrge mõttetöö valdkonnad.

Need on aga jooned, mille esinemine meie kirjanduses teeb au meie kirjandusele.

Bernh. Ingel.

RAHVUSLIK MOMENT NOORSOOLIKUMISES.

Nüüdisaja noored elavad tähtsusrikkal ajajärgul. Kui seni meie noorsugu omi vaimlisi aateid ja püüdeid võis avaldada vaid kirjanduses, või nii öelda „põranda all“, on tal nüüd avanend avar võimalus ka oma sihtide kohaselt avalikult teotseda.

Loomulik, et uut esialgu oma jõu pidid pühendama välisele organiseerimisele, vormi leidmisele, kuid millele oli

tarvis anda ka sisu, et loodud liikumist elavana hoida.

Noortel tuli leida oma õige asend olevikus ja määrata oma sihid tuleviku vastu.

See pole kaugeltki kujundatav üle öö, vaid peab välja kujunema meie rahva üldiseist püüetest ja meie kultuuri-omapärasuse vajadusest.

Ei saa teda kujundada ka laenudega välismailt. Seda enam võib nüüsgune laenu teel sünnitatud kujund isegi seisaku tuua kogu liikumisele, nagu seda ka meie noorsooliikumises märgata võis, kui omal ajal käsitlust leidsid liig ebamäärased põhimõtted, mis — arvestamata meie noorsooliikumise põhiheli ja selle liikumise omapärasuse vajadust — said juhtivaiks, teiste üle valitsevaiks.

Nii omab suure tähtsuse noorsooliikumise üldise suuna küsimus.

Oleme väikerahva noortepere liikmed, kelle noor iseseisvus loob suuri kohustusi tema tuleviku kandjaile — noorile.

See nõuab noortelt kõige tihedamat ühendust oma maa ja rahvaga, tema tundmaõppimist kõigis tema avaldusis ja kindlaid kandjaid oma vaimlisele ja riiklisele iseseisvusele. See nõuab tugevat rahvuslikkust, millele peab baseeruma kogu noorte isetegevus, mitte kitsast, ainult suurtes fraasides väljenduvat pääletikkuvat, vaid kultuurilist-teadlikku ja sügavat rahvuslikkust.

Tõsi, meie noorsugu ongi oma põhiheliilt väga rahvuslik. Kuid noorsooliikumise ideoloogia kujundamisel on mõnelt poolt püütud teha sellest kõrvaltähtsusega küsimus. On näilikult kallutatud esimeses joones „ideetseva“ üldinimese pooldamisele. Nüüsgune väärsiht võib väga halvavalt mõjuda meie noorsootegevusele, ja selle kaudu ka meie üldisele kultuurilisele arengule. Määrab ju noorsooliikumise vaim suurel määral ka isiku tulevase tegevusvaimu. Ja kui nüüd meie noorsugu omas kujunemiseas armastab liig äldiseid ideaale, siis võib neist väikearvulise rahva noortest saada liig üldised inimesed, kellele küll kogu ilm on kodumaa, kuid kellele pole siiski kohta, kuhu oma jõudu tõösse rakendada. Neist saavad tarbetud ja iükskõiksed inimesed, kes oma töö tagajärgedest iialgi ei või näha vähematki saavutamise õnne. On ju nende tegevusväli selleks liig avar. Ning tulebki hiljem ümberhindamine, siis on see juba liig hilja.

Niisuguste tõsiasjadega peame arvestama ka oma noorsooliikumise sihtide ja tegevuse määramisel, et meid sisu valikul ei ähvardaks pääliskaudsus ja juhuslikkus.

Kõik meie enesekasvatustlikud ja elureformi püüded tulevad välja arendada meie ümbrusest ja meie noorsooliikumise orgaanilisest arenemisest. Sel põhjusel tuleb kogu noorsooliikumist edasi juhtida tugeval rahvuslikul alusel.

Ainult siis suudame vaimustusega positiivselt tööd teha ja ühendada kõiki rahvuslikku eluriitmi taotlemaid noori ühiseks pereks, kes terveina, võimsaina ja isamaalikul noorusjulgeina võivad kanda Eesti tulevikku.

K. Eh.

PROFESSOR JOHANN KÖLERI RAHVUSPOLIITISEST MEELSUSEST.

(Ta 100-aastase sünnipäeva puhul.)

Praastukuu algul sai sada aastat täis professor akadeemik Johann Köleri sünnipäevast. See tähtpäev möödus haruldaselt vaiksel. Isegi meie ajakirjandus oli nagu magama jäänud. Sõna võeti sel puhul vaid „Päevalehes“ ja pikema ülevaate juubilari elukäigust ja kunstilisest tegevusest avaldas K. Ehrmann „Noorusmaa“ neljandas numbris. Nimetamata ei saa ka jätta Tallinna Eesti Muuseumi poolt korraldatud prof. Johann Köleri mälestusnäitust börsi saalis (28. III—19. IV) ja mõningaid referaatõhtuid, nagu näit. Tartus J. Pukits'a loeng E. K. L. korraldusel.

Nendegi sõnavõtmiste ja meeldetuletuste juures on vaevalt, ehk kui, siis kõige üldisemalt seda tähendatud, et Köler, kelle pättähtsus meie kultuurajaloos. muidugi maalijana, ka suur isamaalane, ideaalne patrioot ja laialdase silmaringiga seltskonnategelane on olnud. Tõsi küll, tema rahvuspoliitiline meelsus ei saanud ennast nii maksmat panna, nagu C. R. Jakobsoni j. m. t. juures, sest seks oli takistus Köleri isikus, tema karakteris ja esinemise tagasihoidlikkuses. Kölerile oli omane vaikne päältvaatamine, võimustava kaasaelamise rõõm, kuid mitte selle väljendamine, vaid enesele hoidmine; lihtsus, idealism, aga mitte karjerism. Kuid ta ei kohkunud ka avalikult ja südilt oma vaese kodumaa vaese rahva eest välja astumast, kui seda tarvidus nõudis. Loomulikult kannatas ta seejuures isiklikult mitte just vähe. Väga võimalik, et Köleri isamaaline tegevus oleks palju tulisema ise-

loomu omandanud, kui seda olud oleks lubanud. Igatahes eeldused selleks ei puudunud.

Eriline külg, mispooldest Köleri isikule suure sümpaatiaga läheneme, on just see, et tema ei teinud rikaste ja vaeste vahel vahet. Talle olid kõik inimesed. Ja alati esines ta eestlasena. Ta ei häbenenud, ta julges ka kõrgemates ringkondades eesti mehena esineda. Sellega võitis ta palju. Ja mitte ainult vaeste eestlaste, vaid ka rikaste teiste rahvaste esitajate ees. Köler on kogu oma elu vältel oma ideaalidelle truuks jäänud. Ta pole kunagi oma meeleolusid rahvuse suhtes muutnud ega isiklikke huve ja kirgi taga ajanud. Köleri isik oli ka kõige kõrgemates vene ringkondades ja ametiasutustes usaldustäratav, autoriteetlik. Ja sellega on ta oma rahva hääks nii mõndagi hädad suutnud teha ja mõnegi pahe eemalle hoidnud.

Käesolevagi piirat ruum ei luba üksikasjaliselt Köleri isiku ja ta poliitilise ja seltskondlise tegevuse juures peatada. Olgu siis vaid kõige olulisem ja tähtsam lausutud. Ta võrsus äärmiselt kehvast, ausast, jumalakartlikust perekonnast (sündis 8. III. 1826). Juba kümne aastasena „hakkas elama“ — oma tööga ennast ülal pidades ja arendades. Paari-teiskümne aastasena sõitis Venemaa päälinna — Peterburisse, kus ta ka omad suuremad kunsti kogemused omandanud ja oma elu raskemad kannatusaastad mööda saatnud. Mõni ajajärk Köleri elust Peterburis on mõtetarretamapanev, kurb ja traagiline. Köler tundis oma kodumaa arenemiselle igas suhtes kaasa ja aitas seda alati kui võimalik isiklikultki. Kui Köler nii palju aega omast elust välismail poleks mööda saatnud, tingimata oleks ta sugurahva kasuks veel enamgi teinud. Selle pääle vaatamata on ta aga palju korda saatnud. Et senaatori revideerimine Liivi- ja Kuramaal ette võeti ja õnnelikult kui ka korralikult korda saadeti, mis läbi riigivalitsusel võimalik oli esimest korda selget pilti Baltimaa rahvaste tõsisest elukorrast ja vastastikust olekust saada, selle eest võlgneme tänu pääasjalikult just Kölerile, kes revisjoni juhataja, senaator ja kohtumõistja Manasseiniga, kõige paremas vahekorras oli. Milline suur tähtsus sellel revideerimisel Eesti-Läti talurahva olukorra parandamises on, see peaks vist küll kõigile enam-vähem teada olema. Ka Eesti Kirjameeste Seltsis oli Köler ajutiselt tegev. Nimetada oleks veel kaht suuremat ja laiemat ulatusega rahvuslist ettevõtet, millest Köler osa võttis: Aleksandri kooli mõtte levitamisest ja kapitali korjamisest kui ka Hugo Treffneri gümn. asutamisest. Kummagi ettevõtte loa saamisel oli Köler suurel määral tegev, kasutades oma isiklikku tutvust kõrgemates ringkondades.

Köleri maine elu oli lihtne, kuid täis suuri pingutusi. See polegi elu, pigemini küll vaid võitlus vaesuse ja takistustega. See on ränduri raske tõus mäkke. Lõpmata kannatus, puudus, must mure ja valus valu on iseloomulisemad küljed sellest. Ent ta oli võitja — võitis igasugused takistused ja saavutas kaugele, kutsuvate randade tähised. Tema oli idealist. Ja just niisugune idealist, kes eeskujuks kõigile, pääasjalikult aga just noortele.*)

Suurel Reedel, 1926.

Rich. Janno.

MÖTTEID NOORSOOLIIKUMISE JA KOOLI VAHEKORRAST.

Noorsooliikumine, s. t. noorsoo isetegevus väljaspool klassiseinu oma ühinguis ja ettevõtteis, on saand viimasel ajal mitmepoolse arvustuse osaliseks. Muu seas on ka pedagoogilistes ringkondades liikuma hakand arvamisi, nagu oleks kooliõpilaste osavõtt igasugustest organisatsioonidest väljaspool otsekohest õppetööd ainult tühine ajakulu ja luvide laialikisk, millel pole mingeid positiivsemaid tulemusi õpilase arengu seisukohalt. Samuti kuulduv noortegi seas mõtteavaldusi noorsoo isetegevuse ebaotstarbekohasuse kohta, nähakse selles pääasjalikult üksikute juhtide enesehuvilist askeldust, millest vähe üldist kasu arenevale, kasvavale vaimule.

Küsimust täiesti erapooletult vaadeldes, tuleb eestkätt silmas pidada, et meil ei tule enam noorsooliikumist käsitada tolles vene revolutsiooniaegses vaimus, kus rõhutati kooli kroonulikku, vaimusuretavat laadi ja võeti noorsooliikumist kui ainust pääseteed noore inimese vabavaimuliseks arenguks. Meie praegune kool tohiks ka kõigi oma puudustega küllaltki olla selleks taimelavaks, kus võrsub meie arenev intelligents, ja noorsoo isetege-

*) Noori, kes J. Köleri isiku, loomingu ja tegevuse vastu huvi tunnevad, juhatab toimetuse järgmistele allikatelle, kus üksikasjalisemaid ja põhjalikumaid teateid leida. 1896. a. ilmus F. B o l l m a n n i sulest broshüür: „J. Köler“. Köleri 100-aastase sünnipäeva puhul ilmus „Noorusmaas“ nr. 4 K. E h r m a n n i sulest pikem ülevaade-meeletulemus. Kuuldavasti ilmuvad artiklid Kölerist ka „Eesti Kirjanduses“ ja „Loomingus“.

Toimetus.

vust peaksime võtma kui tarvilikku täiendust klassis tehtavale tööle. Kooli ja noorsooliikumist ei tohiks me siis vaadelda kui kahit vaenlast, vaid kui vahendeid, mis ühistel sihtlustel üksteist toetavad. Mõned meie noorsooliikumisega kokkupuutuvad ringkonnad kutsuvad küll praegugi noorsooliikumist seada koolile vastasleeri, kuid minu arust pole selleks praegusel ajal mingisugust alust.

Meie tänapäeva kooli pedagoogilised veendumused siluvad pääjoones sinnapoole, et äratada õpilastes võimalikult suurel määral isetegevust ja omaalgatuslikku tööd — kõigis õppeainetes. On aga selge, et siin õpilase isetegevus ikkagi teataval määral ühekülgne saab olla, kuna õpetaja ülesanne on anda igasugust faktilist materjali, see õpilastele arusaadavaks teha, mis isegi juba seab pedagoogi juhtivale kohale ja lubab iseteotsemist ainult teatavais raames. Pääle selle on kool ka kasvatuslik asutus, kus õpilane kindlatele distsipliinidele peab alistuma ja selle järele valvajak on jällegi õpetaja, milline asjaolu takistab klassiseinte vahel õpilase täiemäärset omaalgatuslikku teotsemist. Säärane seisukord on aga vajaline paratamatus, kui meie tahame, et kool annaks eeskujulikke, korda austavaid ja korda nõudvaid kodanikke.

Teisalt on aga vajaline, et õpilane klassis omandatud nii teadmiste kui ka kasvatusliku bagaashiga täitsa omal algatusel ja ettevõttel tegevusse astuks, oma vaimu ja distsipliinset olemust ise mõistaks tööle rakendada, sel teel omandades aktiveeti omaalgatuslikku jõudu ja ühtlasi süvendades ning elustades klassis omandatud teadmisi. See vaimukülg jääb klassis ülalhoeteldud arusaadavail ja paratamatuil põhjustel mitmeti arendamatuks, on aga lahutamatu osa kultuurinimese tervikust, mistõttu peame leidma võimalusi selle arendamiseks ja kasvatamiseks.

Minu arvates pakub neid võimalusi just noorsooliikumine. Koolis vastavahuviliste ühingute ja ringide asutamine, nende juhtimine ja neis teosklemine pakub õpilasele soodsaid võimalusi oma isetegeva jõu katsetamiseks ja arendamiseks. Loomulikult peaks see töö jääma pääasjalikult õpilaste õlgadele, õpetajad võiksid siin olla ainult kaudseks nõuandjaks.

Oma ühinguis avaneb õpilasele eestkätt lai tööväli igasuguste tekkivate küsimuste lahendamiseks, neisse igaihe oma huvi kohaselt

süvenemiseks. Seda on võimalik muidugi teha ka klassis, kuid sääl on ikkagi aine poolt määratud piirid ja juba ajapuudus ei luba sääl kõigile arenevas pääs tekkivaile küsimisile läheneda. Oma ühinguis teosklemine on sellega siis õpilasele tarbeline liili oma vaimu arendavas töös, vajaline lisand koolis omandatud bagaashile.

Teiseks. Igaüks teab, kui tähtis on praegusel ajal igale haritud kodanikule mõista oma mõtteid igasuguses olukorras avalikult väljendada, eestkätt suusõnalistes avaldustes. Kooli õppeaeg peab õpilasele ka siin võimaldama tarvilist oskust, kui meie sihiks on inimesi keskkoolist igakülgselt küpsena välja lasta. Loomulikult õpib õpilane juba klassis aastate jooksul oma mõtteid suusõnal ritta seadma, kuid klassi moodustab ikkagi läbi ja läbi tuttavate inimeste kompleks, mis ei võimalda arendada kõiki neid võimeid, mis tarvis on avalikule, „võõrale kogule“ esinemiseks. Oma ühinguis, kus koosseis mitmeti võõram, mitmeilmelisem ja kirjum, on aga selleks kõik tingimused olemas. Siin õpib õpilane oma mõtteid avalikult esindama, neid kaitsma, olukorda hindavalt tabama ja omandab esinemisjulguse ja -oskuse. Kõnekultuur ei ole meil praegu just kõige kõrgemal astmel ja siin tuleks meil, valmival intelligentsil, veel paljugi teha, et tulev põlv ses mõttes oleks tõhusam.

Kolmandaks. Enamalt jaolt valgub meie keskkooli noorsugu pärast lõpetamist, „nii-sugused nagu nad on“, otsekohesetele tööaladele, „astub ellu“, ja seepärast on tarvilik, et kooli õppeaeg pääle muu annaks ka korraliku, haritud olemusele kohase välise inimese. Olen kaugel sellest, et kuidagi eriliselt rõhutada inimese välist olekut, kuid ei saa tunnustamata jätta, et igale inimesele elus läbisaamiseks teatud mõõdul tarvilik on osata ka seltskondlikult liikuda, ennast vastavalt ülal pidada jne. Seda kõike püüab anda juba kool, kuid on selge, et sääl tihtipääle küsimus peab mõnes suhtes ainult teoreetiliseks jääma, sest pole tarvilisel määral võimalusi asja praktiliseks käsitlemiseks. Sääraseid praktilisi võimalusi pakub aga kaunikesel määral oma ühinguis ja ettevõtteis liikumine, läbikäimine võõrama ollusega jne.

Võiks veel mõnd muudki asjaolu ette tuua, kus noorsooliikumine vajalisi täiendusvõimalusi pakub otsekohesele õppetööle ja tegevusele,

kuid jätkub vast neist olulisemaist. Pää-tähtsus jääb kogu küsimuses muidugi noorte isetegevuse vaimu kasvatamisele ja äratundmisele.

Peame siis järeldama, et koolinoorsoo osavõtt oma ettevõtteist on vajaline ja sellele kuidagi ei saa vaadata, kui tühi seelele ajaraiskamisele. Iga õpilane peaks vaatama küsimusele sama tähtsustandvalt kui näit. otsekohesele õppetegevusele. Samal seisukohal peaksid muidugi asuma õpetajadki ja asuvadki, kuigi mõningaid erinevaid hääli on olnud kuulda. Endastki mõista — asjaalgatus ja elustus lasub siin pääasjalikult õpilaste eneste õlgadel ja meie praegune noorsooliikumise viis ei anna põhjust just väga pessimistlik olla, ainult jõudu ja tahet edaspidiseks tööks, et ikka laiemad ja laiemad õpilasringkonnad kaasa tuleksid!

Jaan Pert.

MÄLESTUSI

koolinoorsoo elust Tallinnas 1917/18. aastast iseseisvuse päevadeni.

Nimetatud murdeaeg 1917—19. aasta vahel — hoogne, verine, ideeküllane ja raske — neid aastaid võttis vastu noorus, koolinoorsugu omase usalduse, andumuse ja vaimustusega. Nende aastate noorsooliikumise lähem vaatlus oleks ilheks õrnemaks leheküljeks nimetatud aastate sündmusrikkal veerul.

Toon alljärgnevas ainult üldjooni oma mälestuste järele, mis selle tõttu täpsusis mõnel puhul üksida võiksid.

„Noorte ühendus“.

Meie keisrivalitsusaegsed keskkoolinoored ei võinud koolis tutvumeda ei oma keele, kirjanduse ega ajalooga. Kuid huvi ja vajadus selle järele oli. Tekkis mõte asutada omavaheline salajane koondu, kus eestlased oleks võinud arutada oma küsimusi. Ja see organisatsioon loodi: „Noorte ühendus“. Liikmeiks olid keskkoolide vanemate klasside õpilased nii mees- kui naissoost. Liikmeid võeti vastu äärmise ettevaatusega. Protokollide raamatuis tarvitati nimede asemel numbreid. Refereriti kirjandusküsimusist. Ja arutati muud. Seda juba enne revolutsiooni. 1917. a. märtsi revolutsiooniga võimaldus sellele ühendusele avalik tege-

vus. Ja siit algab ka hoogne tegevus. Oli oma laulukoor. Iga pühapäev referaadid. Või algupärased katsed, mis säälsamas kaunis tugeva, jõukohase arvustuse alla võeti.

1917. a. kevadel mängiti „Dr. Kure kõnetunnid“ ja „Kapsapää“ „Valvaja“ ruumides, mis ühtlasi paost tagasihõudnud kirjanik Fr. Tuglasele tervitusõhtuks oli. Selle õhtu eeskava korraldajad hiljemini Amblas ja Aegviidus. Sügisel mängiti „Vanas Eestoonias“ E. Vilde „Pisuhänd“. Selle järele H. Anso „Kas ütle“ ja R. Janno „Mädaso“ ühes algupärandite lugemisega autorite poolt.

Vahetähtaegsed olid sakslased maa okupeerind. Töötasime edasi, kuid nüüd juba pöranda all. Käisime koos järgimööda liigete juures, ikka referaatõhtud, arutlused („Kas suudame meie nüüd veel edasi elada rahvana või saksastume?“). On selgelt meeles kooskäimised Tallinna taga Baltiski maanteel küünis. Siin pidasime näitemängu harjutusi, lebasime kokkuveetud heinas — ja seda sel ajal, kui okkupatsiooni võimud eriti tundlikud olid salaseltside vastu. Kuid sääl küünis õppisime ära „Libahundi“ ja 1918. a. sügisel kanti see ette „Valvaja“ saalis. Etenduse alguses oli kõne proloogina. Kõneles realist R. Janno. See oli julgem ja punasem kõne, mis siis kuulda võis. Kartsime, et võimud jalamaid vahele segavad, kuid õnneks ei juhtunud midagi.

Hiljemast ajast on meelde jäänud Juhan Liivi õhtu, J. V. Jannseni õhtu, mis suurearvulise kuulajaskogu kokku meelitasid.

Vabadussõja algades valgusime meie kõik laiali väeliinidele. Seega oli see hoogne tegevus takistatud ja hiljem kokku kogudes liikmeid, otsustasime oma koonduse likvideerida, sest need kokku saamise võimalused olid möödunud. Olime ise jõudnud keskkoolidest välja.

Nagu nimetasin, toon siinkohal ainult üldised jooned. Koos käidi igal pühapäeval õhtupoolikute referaatidel. Refereerisime ise — küll kirjanduslike teoste puhul, küll üksikute küsimuste üle (iseloom, temperament, geniaalsus). Kogu aeg paralleelselt käisid näitemängu harjutused. Anti välja oma ajakirja „Noored sepad“. Kirjutasime koos, igaüks päätüki, ühe romaani.

„Kooliõpilaste keskkomitee“ a.e.g.

„Noorte ühendus“ oli miski kirjanduslike ja ühiskondlike huvidega noorte enesearendamise ja ühtlasi ka väljaspooleandja koondis. Ta elas oma sisemist elu. Oli teatavas mõttes ühehuviliste õpilaste kokkusaamiskoht. Selle kõrval aga tegutses

Tallinna koolinoorsugu ka üldiselt, tervikuna, püüdes leida omale üldorganiseerimise vormi. Loomulikult võidi selle mõttega esineda päälle revolutsiooni. Kuidas kusagil koolis revolutsioonile kaasa elati, puuduvad mul teated. Kuid kõneldi, et mõneski kroonukoolis on toimitud demonstratiivselt.

1917. a. sügisel said kõik Tallinna koolid kutsed õpilasinitsiatiivrihma poolt, saata kooli kohta kaks esitajat Aleksandri gümnaasiumi koosolekule, kus päevakorda võetud olid kooliküsimused. Saabus rohkearvuline, sõnarikas, hoogne, temperamendikas ja ka mitte ilma vahejuhtumisteta koosolek (sakslased ja saksik-realistid lahkusid demonstratiivselt koosolekult). Leiti, et valitseb miski Hiina müür õpilaste ja kooliõpetajate vahel. Koolides liigne surve jne. Töötati välja põhikiri. Suutsime ära pidada ainult kaks sarnast hülgavat koosolekut. Siis tungisid sakslased Saaremaa alla. Algas evakueerimine. Kroonukoolid lahkusid. Lahkusid kuldsuud. Need kavatsused ja põhikirjad jäid seega teostamata. Kuid ometigi jäi side koolide vahele alale. Käidi koos ja töötati välja uus alus. Ja mäletan: ühel koosolekul J. Kirsipuu gümnaasiumis tunnistas end kokkutulnud esitajate kogu Tallinna koolinoorsoo esitajaks kooliõpilaste keskkomitee nime all. See kooliõpilaste keskkomitee töötas sakslaste siiatulekuni, s. t. ajal, mil enamlaste valitsesid. Kavatseti ajakirja välja andma hakata, korraldati kõneõhtuid (kõnelemas käisid M. Martna, enamlasti ideoloogid jne.), pidusid. Komitee jagunes sektsioonidesse: kultuur-kirjanduslik, jne. Kuigi oli enamlaste valitsusaeg, kuigi oli see keskkomitees rida enamlasti-esitajaid, oli üldine meelsus nendele mitte-alluv. Ühel selle lõpuajast koosolekust, kui juhatus ümbervalimine ette võeti, seati mitteenamliste ploki poolt juhatus nii kokku, et enamlaste kõik läbi kukutati, kuigi nende hulgas siis häid töömehi oli.

Väga raske oli koolinoorsool tegutseda seepärast, et polnud oma ruume. Siin tuli enamlaste valitsus vastu ja otsustas kasutada anda kino „Passash“ ruumid. Enne aga, kui sinna asuda suudeti, asusid sakslased Tallinna. Seega oli see koolinoorsoo tegevusajajärk möödas.

Siit on meeles kõige mõtlikumad ja diplomaatlikumad meist: Laane, Jüri Prumm, R. Janno, juudi-preili Tshernaja, Jõgi, Koern, prl. Himbék, Võmma, Nigol jne.

Sakslaste a.e.g.

Sakslaste sissetungimisega (veebruari 1918) oli kõigil sellel lõpp. Kuid pöranda all tegutseti ometi. Ja siin eeskätt üks eestlased. „Initsiatiiv-

rühm" hakkas enese ümber koondama koolinoor-
sugu. Toimiti suurima ettevaatusega. Anti välja
paljundatud põrandaalust ajakirja „Vaba Sõna“,
mis oli protestiks survele. Kui 1918. aasta sügisel
koolides sakslus täiel määral maksma pandi, oli
vastolu kooli ja koolinoorsoo vahel täielik. Seisu-
kord kujunes kogu aeg teravamaks, sest koolivõimud
võtsid ikka enam ja enam bürokraatliku ilme.

Käärimisid tundusid mitmetes koolides. Ja
oma tipu omandas see novembrikuul. Linna güm-
naasiumist sunniti lahkuma rida eesti õpilasi, et
nõudnud olid emakeele tunde (G. Kahu, B. Lands-
berg, E. Raudsepp, U. Rosberg). Linna tütarlaste
gümnaasiumis tagandati õpilaste poolt austatud
inspektriss ja sel puhul heideti välja ka isamaalsuse
pärast õpilane V. Klementi. Teise reaalkooli vii-

Iseiseisvuse sõja aeg.

Aga siis hakkas ka meile koitma päike. Okku-
patsiooni valitsus lagunes. Algas ülevõtmine. Ja
esimeste pääsukestena lendasid Tallinna kooliõpi-
laste salgad maad mööda, teostades kohapääl
korda ja õmariiklust. Algas Narva all sõda. Ja
sõjaväe asemel sõitis linile, kus meie rahva iseole-
mine otsustati, mõnikümme keskkooliõpilast,
pütsimeeste orkester ees. Pole ilusamat ja liigu-
tavamat eeskuju rahvaste ajaloo, kui oli see meie
noorte tegu!

Kuid 1919. a. algas meisti koolinoorsoo koon-
dumine. Tervikuna — keskbüroo ajajärk, mille
alused määrati esimesel ülemaalisel koolinoor-
soo kongressil Tartus (1919). Selle eel ja ajal aga
tegutses Tallinnas keskkooliõpilaste „Dramaati-



Fidus: *Suvipäike.*

mase klassi õpilased olid välja kuulutatud itaalia
streigi (õpilased ei vastand ühegi kooliõpetaja küsi-
musele). See klass pidi suletama — ja siis puhkes
üldine koolinoorsoo streik lahti. Hommikupalvete
ajaks ilmusid kooliõpilaste esitajad koolidesse ja
nõudsid, et viidaks läbi ühepäevane protesti-
streik. Siis käidi koolist kooli. Ja kõik koolid sei-
sid. Okupatsiooni võimud olid segaduses. Kooli-
noorsool oli ühendus ka töölistega. Need lubasid
koolinoorsugu toetades lahkuda samuti töölt.
Toompeal pidasid valitsusvõimud koosolekut, kas
mitte sõjariistadega laiali ajama hakata uulitsail
koondavaid rahvahulki. Õnneks, see jäi nende
poolt teostamata.

Siin tegutsesid G. Kahu, R. Janno, E. Raud-
sepp, A. Pank, R. Nünemann, J. Võmma ja teisi.

line ühing“, millest väga elavalt osa võeti. See
lavastas oma jõududega Pakkola „Parvepoisid“,
mis kahel õhtul täie saali ees mängiti; O. Lutsu
„Paunvere“, H. Anso „Kui torm vaikib“. Erilise
ande ja innuga töötasid siin J. Andrejev, kuna
Moor, Kolmet, Nerep ja Romann, praeguse „Draa-
mastuudio“ kandvamaist jõududest, oma esialgse
vaimustuse sellele oma alale siin töid.

„Noorte ühendus“, kellest jutt varem oli, likvi-
deerus. Suur jagu liigetest olid juba matrikuleeri-
tud ülikoolis, või lahkuud Venemaale (J. Pruun,
Tummeltan — mõlemad kuuldavasti sääl kõrgetel
kohtadel).

Kirjandust harrastaja koolinoorsoo koondami-
seks tekkis uus ühing „Kirjandusring“. Siin refe-
reeriti kirjandusküsimustest, korraldati J. V. Jann-

seni, Anna Haava ja algupärandite õhtu. Koosolekud olid normaalselt iga pühapäeva õhtupoolikul. Ringil oli oma raamatukogu. Selle „Kirjandusringi“ eluiga võis kesta umbes 1½ aastat. Mäletavasti keskbüroo püüdis koondada enesesse kõik koolinoorsoo ringid. Raamatukogu anti sääil tekkinule üle. Koolinoorsoo üldiseks organiseerumismvormiks oli keskbüroo. Selle tegevust peaks vaatlema ka ülemaalsena ja seega criti.

Riivaksin selle meelsust ainult ühe väikese jonega: meie võitlesime ägedalt kõige kerge lõbu, eriti tantsu, vastu. Püüti teostada keskbüroo kontroll kõigi kooliõpilaspidude üle. Ja sel puhul tuli isegi terav kokkupõrge ühe koolijuhatajaga, kes oma õpilaste pidul tantsu pooldas.

1919. a. jõuti organiseerimistöös isegi niikaugele, et hästi korda läks esimene Harjumaakonna koolinoorsoo kongress I-ses realkoolis. Kõnelesid R. Janno, A. Ronk ja E. Raudsepp (viimane keele arenemisest kirjanikkude keeles). Sama aasta kevadel oli Tallinnas esimene Noorte Püha, mis kestis kaks päeva. Isegi tänavakividele võõbati reklaamkirju.

Õhtul mängiti Draamateatri ruumides Joh. Kitzbergi „Halla öö“ ja R. Janno „Taevaredel“.

*

See oli aeg, mil otsiti, põleti, kulutati, väsitati endid. Võib olla, polnudki tagajärjed nii suured kui palju nende jaoks kulutasime siis aega. Kuid ilus tegutsemine ei lase end alati tagajärgedega võita. Tegin kaasa kõigis nimetatud koolinoorsoo otsimisaladel. Ühte vaid julgen häänelega kinnitada: see tegevus, nagu iga tegutseminegi, tegi meid sitkemaks, elus läbilõõvamaks. Ja kes algasid säält koolipinkidest, ei ole välja langenud võitlejate ridadest ka hiljem.

L. Tüünela.

KIRJANDUS.

Erni Hiir: Lemmiklaulud. („Noor Eesti“ kirjastus, 1926.)

Ega's iga raamat, mis soliid firma märki kannab ja tehniliselt laitmatu ja nägus, sisult alati soliid, kunstiliselt väärtuslik polegi. Ja seda eriti just veel meie ajal, mil noorurid igasuguseid kombinatsioone enese ja kirjastajate vahel oskavad sõlmida — seda muudugi oma raamatu ilmutamise võimaldamiseks. Ja üksikud kaastundlikud kirjastajad on leplikud, võrdlemisi vastutulelikud ja trü-

kivad käsikirja äragi, sageli muudugi ainult selle tingimisega, et autor honoraari ei saagi. Päril ilma peab jääma. Ja nad ei ohkagi nii väga, päril rahul selle nagu paratamatusega...

Üks niisugune raamat, soliid firma kirjastusel, soliid välimuse, aga mitte-soliidi sisuga on nähtavasti ka Erni Hiire luuletuskogu „Lemmiklaulud“. Selle ilmumine on igatahes meil „kirjanduslikuks sündmuseks“(!). Ja seda just sellepärast, et see on Erni Hiire esimene raamat, mille viimase lehekülje number näitab koguni 72! Noh, on siis temagi, — aga alles nüüd! nii kaugele jõudnud, et ennast raamatu peremeheks võib nimetada. Autori nimi pole võoras. Debüteerisid ju Kivikasega koos ja ühel ajal. Siis olhverdasid mõlemad konne, ja Hiir vahtis, kuis Kivikas lendavate sigadega lendas. Kuid ei vahtinud ainult „luuletas“ ja avaldas isegi „Teoste“ kaanesidki. Aga peetagu meeles: kaanesid vaid. Kuid Kivikas lendas ja lendas ja muudugi jõudis edasigi, Hiir aga mitte. Nagu vähk oli püsiv ja tagasiminevgi. Rüübati vahepeal liürilist shokolaadi ja kulutati niisanuti pudelite riigis aega. Andekast Kivikast kujunes parem prosaist, kellel juba nüüd oma kindel koht meie kirjandusloos, aga Hiirest ei saanud ega ole täninigi veel midagi saanud, sellele vaatamata, et ta juba „kirjandusline sell“ ja sama pikk õpipoiisi aastate rida nagu Kivikaselgi selja taga. Viimased ajad on küll elulisemaid märke temastki annud, kuid seegi kannatab obamäärasuse ja sisemise tardumuse all, ilma et progressiivne edasijõudmine kuigi nähtav oleks.

Ma ei taha aga sugugi seda öelda, et Hiir luuletada mitte sugugi ei oska. Ta ikka oskab kah ja mõnikord koguni kenastigi. Temas on sageli värskest ja optimistlist idealismi vahest enam kui mõnel teisel noorel. Kahju ja viga seisab vaid selles, et ta seda alati küllalt taktiliselt ja teadliku oskusega ei väljenda, noh — ei suuda veel väljendada.

Erni Hiire onomatopoeetilises luules üldse, ja ka kõnealiolevas kogus „Lemmiklaulud“, on nii mõnigi küllalt värske-tüise, väärtuslik ja algupärane rida, meeoleu, tunne. Kas või näiteks luuletuse „Kodu“ algus:

„Ei lagendikke, välju vabu,
vaid aina nii süngi noid
padrikuid, pidemetsi, rägastikke,
mülkaid, laukaid ja rabu,
jõhvikuin, kuluheinan soid
umbjäärviga täis soetõlvu ja kalmust,
mätlikke niite roosteveen kui lägastikke
ümber jändrikmändade või leinakaskede salu
ääreni palukmarjade kusiratsikrikka palu.“

Sellega on antud mitte-half ja tõeliselt ustav maastiku tüise, realistlik iseloomustus. Kuid kahjuks on

niisuguseid ridu, luuletusi selles kogus vähe, väga vähe. Kogu ligi neljastkümnest luuletusest on vaid viis-kuus enam-vähem kirjandus-kunstilise väärtusega. Muu on tasakaalutu, tuuleliselt laialivalguv, vähe isikupärane või liig „raske“. Jutumärkides „raske“ just ses mõttes, et Hiir on ütlemata osav „meister“ (in malam parte!) sõnu ritta seadmas just kui müüriisep teliskive müürilegi ladumas. Loomulikult — see juures kaotab mõte oma mõiste täiesti, väljendus saab liig „väljendavaks“ ja kaob olevgi tundetilheduse ivake.

Millelt Hiir silmapaistev ja talle siinkohal rohkemgi ruumi omistatakse, siis just sellepärast, et ta on nii mõnestki teisest kirjanduslisest noorurist ikkagi optimistlikum ja elurõõmsam:

„Julmust metallide hingen mul olla'i saa — olen põldküngaste, mere ja laugaste lind, selleks, vaid selleks, et laulaksin lustiks ma tiivustet kevade võimsusest lendude ind.“

(„Ühele lemmikule“).

Ta hing on „hurmat armust“ ja „see elu, mis elat, see heliseb ja ella nii ilus on silmi säravi“. Ja südamen juubeldab tuli, maailm sädeleb sünnitusrõõmus, taevast on igatsustähis ning siis on talle (!) libudki õed ja roimaridki vennad. Oma luuletuskogu lõpulaulu viimases reas avaldab luuletaja oma südame mõistmiseks võtmege: „ihk surren

naerata, muud elult ju ei palu!“ Tõesti väga vähenõudlik noormecs! Ja selles oma vähenõudlikkuses on ta isegi teadlik: „pole veel valmind mu elamistuum“, ja siis seletab ta ise avameelsena, et olevat alati elust ja olust „rabelend välja“ ja „ei teagi tihti, miks lauludeks linnustet“. Noh, kui asi just nii on, et Hiir alati elust ja olust välja rabeleb ja omas „roheline nooruslikkuses“ isegi teadlik, siis usume küll niisuguseidki ridu, mis autor (— „ei tea tihti, miks lauludeks linnustet“!) nähtavaste alateadvuses enesele väga õieti pühendunud:

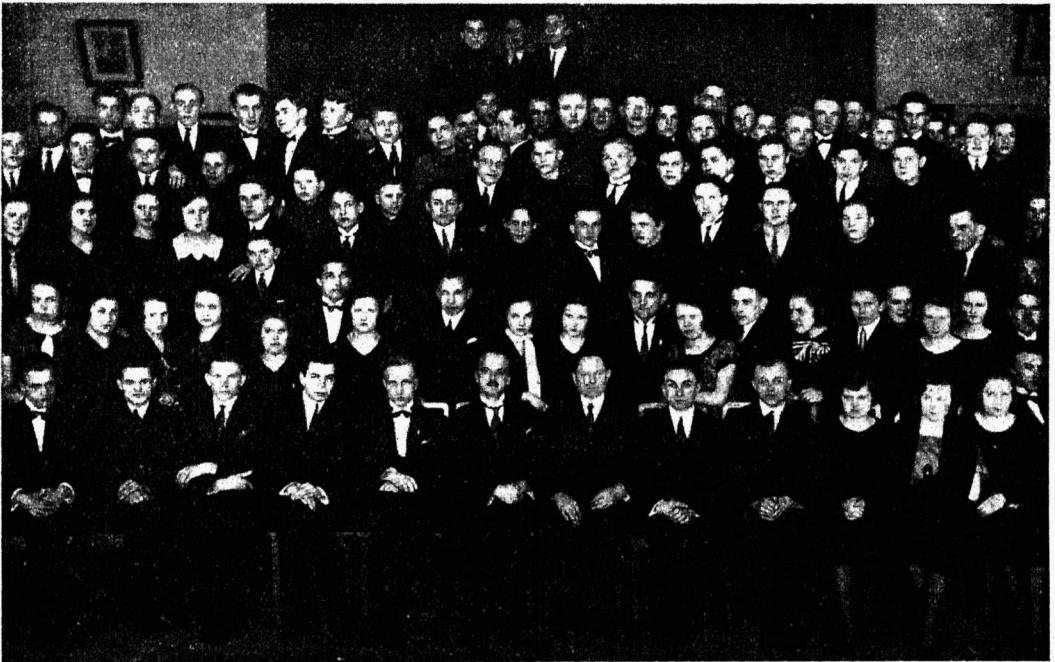
„Kui sigib juure juunior, siis kantakse see kohe igand õpetusist punut puuri, seal mineviku konte süüa antakse, las kasvatab nii kihyu vägevaid ja suuri!“
(„Saaks naerda naeru...“).

Samasuguses „alateadvuses“ kirjutet read on järgmisedki, millega autor nähtavasti oma luulet iseloomustab:

„Kas uni, painav viirastus või salavalu või südamsundide see siseheitlus, jams alateadlik ilmutuste peitlus, meel ebausklik mille tõelikust ei talu.“
(„Legend valgest haubitsast“).

Ega see Erni Hiire koketeeriv luuletuskogu midagi meie lüürikale ütlegi unt. Kurb küll!

Palmipuude pühal, 1926.



Noorsootegelaste kursused Võrus 20. ja 21. märtsil s. a.

Eesti Koolinoorsoo Keskliidu X asemikkude kogu

koosolek peeti 29. detsembril 1926. Tartus. Osa võtsid koosolekust 20 noorsoo organisatsiooni 29 esitajaga. Koosoleku vastutajana võttis osa temast härra dir. V. Tubin. Pääle nende paljud külalised. Päevakorda arutati suure asjalikkusega ning otsused tehti küllalt üksmeelselt.

Nagu kohtadelt antud aruannetest selgub, on pea kõigist Keskliitu kuuluvaist organisatsioonest osavõtt elav ja tegevus viljakas olnud. Opetajad ja seltskond on üldiselt noortele nende isetegevuse suhtes enam-vähem vastutulelikud, ainult üks esitaja teab rääkida vastutulematusest ja põhjusest keeldudest. Peaaegu igas noorte organisatsioonis on mitu erialalist koonduist. Paljudel ühingutel on oma lugemislaud ja ajakiri.

Keskliidu tuleviku tegevuskava arutusele minnes kerkis üles küsimus, kas ei oleks tarvis Keskliitu likvideerida või reorganiseerida. See küsimus kutsus esile elavaid vaidlusi. Paar isikut (A. Elango j. t.) ennustasid Keskliidule peatset kadu ja soovitasid teda reorganiseerida „Lembilaste liiduks“, mis oleks erialaline ja koosneks erihuvilistest rühmadest. Sellele soovitusel toodi rida vastuväiteid ja põhjendati Keskliidu edasikestmist senisel kujul, seda enam, et Keskliidu avar põhikiri ka niisuguseks tööks võimalused jätab, nagu rõhutasid seda „Lembilaste liidu“ pooldajad. P. Kanariku ettepanekul võeti vastu peaaegu ühel häälel järgmine seisukoht: „Eesti Koolinoorsoo Keskliidu asemikkude kogu 10. koosolek ei pea tarvilikuks „Lembilaste liidu“ asutamist ja läheb päevakorras edasi.“ Samuti rõhuva hääleteenamusega võeti vastu A. Peetsi poolt esitatud ettepanek: „E. K. K. 10. as. kogu koosolek leiab tarviliku olevat Keskliidu senise olemasolu ja peab tarvilikuks samme astuda selle edaspidise tegevuse elustamiseks.“ Tegevuskava asjus võeti vastu veel järgmised resolutsioonid: „E. K. K. 10. as. kogu koosolek tunnustab tarvilikuks Keskliitu koondata kõik Eestis asuvad seaduslikud koolinoorsoo organisatsioonid, vaatamata missuguse põhikirja alusel nad töötavad.“ „E. K. K. 10. as. kogu koosolek tunnustab tarvilikuks korraldada kohapäälseid kursusi, mille sihtiks oleks selgitada Keskliidu sihte ja õhutada noorsoo isetegevust.“

Järgnes ajakirja küsimus. Vaatamata sellele, et „Uudismaa“ arvete likvideerimise komisjoni poolt täpset aruannet ei olnud esitatud, võeti vastu suure hääleteenamusega järgmine otsus: „E. K. K. 10. as. kogu koosolek tunnustab tarvilikuks oma ajakirja väljaandmise jätkamise, kas üksikult või üheskoos mõne teise organisatsiooniga. Eeltööde tegemine ja otsuste teostamine jääb sekretariaadi hooleks.“ Silmaspidades „Uudismaa“ arvete likvideerimise toimikonna loidust oma tegevuses, võeti vastu järgmine otsus: „E. K. K. 10. as. kogu koosolek peab tarvilikuks „Uudismaa“ arvete likvideerimise

toimikonna lõpetamise päale selle, kui ta aruanne on revisjoni toimikonna poolt kinnitatud.“

Läbirääkimiste all sõna ei võetud ja koosolek lõppes kell 10 õhtul, jättes mulje, et meie noortel tahe tööks ei puudu ja et nende isetegevuse eluhoog ja avarus on jälle paisumas.

V üleriikline koolinoorsoo maleturniir ja I kongress.

V üleriikline koolinoorsoo maleturniir peeti 29. detsembril 1925 — 2. jaan. 1926 Tartus, Tartu Eesti Koolinoorsoo Liidu malesektsooni korraldusel. Vaatamata eeltööde tegemiseks jäänud vähesele ajale, oli osavõtjaid turniirist rohkesti. Esitatud olid kõik suuremad kodumaa linnad. Turniiri läbiviimist soodustas asjaolu, et mängijatele palju aega oli antud, kuna eelmistel turniiridel osavõtjad partiidega olid sunnitud ruttama, mis loomulikult ka mängu päale halvavalt mõjus. Turniiri tagajärg kujunes järgmiseks: 1) Virkus (Pärnu) — 9; 2—3) Tamm (Tartu) ja Ränkel (Tartu) — kumbki 6½; 4) Eller (Viljandi) — 5½; 5) Vendelin (Viljandi) — 4½; 6) Mälk (Otepää) — 4; 7) Keres (Tartu) — 3½; 8) Pais (Pärnu) — 3; 9) Küttis (Narva) — 1½ ja 10) Parm (Tapa) — 1. Turniiril toimus pääkohtunikuna K. Steinberg (Tartu), abi V. Jürgens (Tartu).

Turniiri lõppedes peeti ära I üleriikline koolinoorsoo malekongress. Osavõtjad on vähesed erandiga neetsamad, mis turniirilgi. Kongressil pandi kindel alus üleriikliste turniiride korraldamisele, määrati kindlaks osavõtjate arv, eelturniiride pidamine jne.

Malemeister Réti Tartus viibimise ajal võisid paremad koolinoorsoo maletajad meistri vastu minna. Kuuest osavõtjast tegid neli viigi, milline küllalt häa tagajärg. On tõenäolik, et parem tagajärg oleks saavutatud, kui mitte mõned partiid meistri ärasõidu tõttu pooleli jäänud poleks.

Balti riikide noorsoo koostöö süveneb.

Balti Noorsoo Liidu sekretariaadi asukohaks määrati Tallinnas 1923. aastal peetud konverentsil Riia. Lätis ette tulnud noorsoo keskorganisatsioonide tülide pärast pidi ka Balti Noorsoo Liidu tegevus seisma. Nende lahenemisega võib B. N. L. tegevust uuesti alata.

Liidu tegevuse elustamiseks peeti 27. ja 28. märtsil k. a. Tartus nõupidamiskoosolek, millest osa võtsid: A. Laiuvius (Balti Noorsoo Sekretariaat, Centralas Latviesu Jaumatnes Savienibas ja Latvijas Kultuuras Veicinasanas Biedriba); S. Burlevicius (B. N. L. Sekretariaat ja Lieturos Katolika Jaunimo Sajanga „Pavosaris“); A. Reeben (Tartu Eesti Koolinoorsooliidu Vilistlaskogu juhataja); L. Kangur ja P. Kanarik (Eesti Koolinoorsoo Kesk-

liit); A. Peets ja A. Elango (Eesti Noorsoo Karskusliit). E. Ü. N. Ü. esitajad ei saanud A. Laivinsi ja S. Burlevičiuse ootamata sõidu pärast osa võtta. Koosolekut juhatama valitakse A. Laivins (Läti), protokolleerima P. Kanarik (Eesti). Esimesena arutletakse Liidu koosseisu. Leitakse, et senistest liigetest pälele kahe võiksid kõik Liitu edasi kuuluda. Nende kahe Läti noorsoo keskorganisatsiooni poole, kelle juhtivad tegelased mitmel korral B. N. L. sihtide vastaselt välja astunud on, pööratakse järelpärimisega, kas nad tunnistavad oma juhtide väljaastet hääks ja kas nad tahavad B. N. Liitu edasi kuuluda ning pälele selle otsustatakse nende kuuluvus Liitu. Uute liigetena soovitakse näha kahte Läti, paari Leedu ja ühte Eesti (Noorsoo Karskusliit) keskorg-i. Konverents otsustatakse aprilli lõpul Leedu (Kaunas) pidada.

Elavaid läbirääkimisi sünnitas ka põhikiri. Endine põhikiri ei olnud seaduslikult registreeritud, vaid onavahelisel kokkuleppel kokku seatud. Kuna nüüd tarvidus seadusliku registreerimise järele tõusnud on, tuleb põhikirjas suuri muudatusi ette võtta. Koosolek asus seisukohale, et põhikirja sihtide ja eesmärkide osas põhjalikumatest muudatustest tuleks hoiduda.

Tähtsaimaks päevakorra punktiks oli Balti riikide noorte püha küsimus. Püha peetakse 1927. a. kevadsuvel Riias ja tema korraldamiseks on mõningaid eeltöid tehtud. Kavas on ettenähtud sportlised ja muusikalised ettekanded, mitmesugused näitused jne. Osa võtma tahetakse laiemaid hulki Eestist, Lätist, Leedust ja Soomest kutsuda, kusjuures sõidu ja ülespidamiskulud minimaalsed oleksid. Pidustused sünnivad Läti presidendi kaitse all ja nende läbiviimiseks moodustatakse Läti keskorganisatsioonide esindajatest presiidium. Samuti moodustatakse aupresiidium, kuhu kuuluvad kõikide osavõtjate riikide haridusministrid ja Balti Noorsoo Liidu sekretariaadid.

See nõupidamine oli kahtlemata uueks elustajaks soiku jäänud Balti Noorsoo Liidu tegevusele.

Olgu tähendatud ka, et Balti noorte püha korraldamisega Eesti kolmas üleriikline noorte püha, mis 1927. aasta kevadel kavatseti korraldada, edasi liukatakse.

Noorsoo tegelaste kursused Võrus.

Eesti Koolinoorsoo Keskliidu korraldusel peeti noorsootegelaste kursused Võrus 20. ja 21. märtsil. Kursusi võib kõigiti kordalainuks pidada, sest osavõtjate arv ulatas ligi 350-ni.

Kursused avas dir. J. Käis, kes rõhutas omas avamiskõnes kursuste suurt tähtsust noorsooliikumise arenemises. Pälele avamiskõnet asuti loengutele. Esimesena kõneles hra Mägi „Skoutlusest“, siis K. Ehrmann „Tööst kirjandusringis“ ja viimasena A. Peets „Noorsoo karskusliikumisest“. Osavõtjate arv oli esimesel päeval väiksem, sest et osa õpilasi (Tütarl. gümn.) oli õppe-tööga seotud.

Kursuste teisel päeval, pühapäeval, oli osavõtjaid märksa rohkem. Loenguid peeti tütarlaste gümn. avaras saalis. P. Kanarik kõneles „Koolinoorsooliikumise ajaloo ja E. K. Keskliidu sihti-

dest“, B. Ingei „Noorte pühadest“, A. Reisner „Kehakultuurist“. Pärast lõuna-vaheaega jätkusid ettekanded pälele üldist pildistamist. Ülevaate „Kooli ja noorsooliikumise vahekorras“ esitas R. Janno. Dir. J. Käis kõneles „Kutsevalikust“, B. Ingei „Koosolekute korras ja rakendusraamatutest“. Kursused lõppesid R. Janno referaadiga „Rahvus- ja hõimuaate levitamise eest noorsoos“.

Õhtul oli ühine koosviibimine, kus rõõmsas meeleolus aega mööda saadeti.

E. K. Keskliit korraldab aprillis samasuguseid kursusi Tartus ja mais Pärnus. Ka Tallinnas on kavatsus niisuguseid kursusi korraldada, sest tarvidus nende järele on ilme.

E. K. Keskliidu liigetele.

E. K. Keskliit palub kõiki liikmeid, kellel seni veel Keskliidu poolt esitatud järelpärimise pälele vastus saatmata, see kiires korras ära saata. Kui mõni liige eksliku aadressi tõttu kirja kätte saanud ei ole, saatku andmeid põhikirja, liigete arvu, tegevuse, juhatuse koosseisu ja täpse nimetuse ning aadressi kohta.

Koolinoorsoo organisatsioonidele.

E. Koolinoorsoo Keskliidu 10. asem. kogu koosoleku otsuse põhjal on kõigil koolinoorsoo organisatsioonidel võimalus Keskliitu astuda, mida ka kõik peaksid tegema. Keskliitu astumise korral tuleb nõutada Keskliidu põhikiri, mis esimese nõudmise pälele välja saadetakse (Keskliit asub Tartus, Jaani t. 14). Sisseastumise korral tuleb organisatsioonil Keskliidule saata vastav pääkoosoleku otsus, ärakiri põhikirjast, teateid tegevusest, juhatuse koosseisust ja liigete arvust.

Esimesed noorsoo rahvuslikud suvipidustused

kavatseb korraldada E. K. Keskliit käesoleva aasta Jaanipäeval, arvatavasti Võrumaal (Kasaritsas). Nende pidustuse sihiks on elavuse loomine noorsooliikumises, selle arendamine ja värske teadmiste omandamine, kui ka kodumaa tundma-õppimine ja looduseilu hindamine. Pidustustel leiaksid käsitlet järgmised küsimused: rahvuskiisumus, noorsooliikumine, koolielu, haridusprobleemid, vanakultuur, hõimuaade j. m. Ette on ka nähtud mitmesugused lõbustused: jaanituli, vabaõhu ettekannet jne. Pidustuste vastutavaks juhatajaks on keskkooli õpetaja Rich. Janno.

Ühenduses pidustustega peetakse säälsamas ka Koolinoorsoo Keskliidu XI asemikkude kogu istung.

Tasuta

kõigile Keskliidu liigetele saadab E. K. Keskliit varsti välja, vaadates organisatsiooni suurusele, 1—2 kompleksi Keskliidu endist ajakirja „Uudismaad“ (6 aastakäiku Mrk. 805.—väärtuses). Sellest jäävad ilma need liikmed, kes teated põhikirjast, tegevusest ja liigete arvust Keskliidule saatmata on jätnud.

Omis asjus.

Tähelepanuks koolidele ja noorsoo org-idele.

„Tõusmete“ toimetus vajab levitajat igasse noorsoo organisatsiooni ning keskkooli. Toimetus palub kõikide koolide ja noorsoo organisatsioonide juhatusi määrata levitaja (kus see veel puudub!) ja toimetusele teatada levitaja nimi ja eesnimi, kool ja klass (organisatsioon) ja levitamiseks soovivat eksemplaaride arv.

Tasuks selle eest saadab toimetus nendele koolidele ja organisatsioonidele, kus vähemalt 20 aastatellijat, ühe kompleksi Keskliidu endist ajakirja „Uudismaad“ (6 aastakäiku Mk. 805.— väärtuses).

Levitaja saab iga läbimüüdud 15 eks. „Tõusmed“ eest ühe eks. hinnata, pääle selle võib ta tellimiste vastuvõtmise võistlusest osa võtta (v. eritadaanne).

Et „Tõusmete“ sisu

huvitavamaks, mitmekülgsemaks ja veelgi elulisemaks teha, loodab toimetus, et noored omi arvamisi ja mõtteid ses suhtes toimetusele teatavaks teevad. Toimetus arvestab kõigi mõtte ja sooviavaldustega, mis ajakirjasse puutuvad ja püüab neid omalt poolt rahuldada.

Eesti Koolinoorsoo Keskliidu

endise ajakirja „Uudismaa“ aastakäike on „Tõusmete“ toimetusest veel piiratud arvul järgmise hinnaga saada:

I aastakäik	Mk.	75.—
II „	„	50.—
III „	„	140.—
IV „	„	140.—
V „	„	200.—
VI „	„	200.—

Raha või postmarke toimetusele saates, saadetakse soovitud „Uudismaad“ tellijatele ilma postikuludeta kätte.

„Tõusmete“ levitamise võistlus.

„Tõusmete“ toimetus kuulutab käesolevaga välja ajakirja tellimiste vastuvõtmise võistluse.

Kes 1. juuniks 1926 „Tõusmete“ toimetusele 10 aastatellimist kogub, saab tasuta enesele hinnata 1 aastakäik „Tõusmeid“;

kes 20 aastatellimist kogub, saab tasuta enesele E. keskliidu endise ajakirja „Uudismaa“ 6 aastakäiku (Mk. 805.— väärtuses);

kes 25 aastatellimist kogub, saab tasuta enesele kuus aastakäiku „Uudismaad“ ja 1 aastakäik „Tõusmeid“.

Ajakiri „Tõusmed“, mida saab igast postkontorist tellida, vajab levitajaid igasse kes- ja kõrgemasse algkooli. Soovijad teatagu sellest toimetusele.

Ärksamad noored! Teie moraalne kohus on „Tõusmete“ levitamiseks kaasa aidata. Tehke siis ka seda!

„Tõusmed“ nr. 2

ilmub mai keskpäeval suurendatud kujul, kunstinumbrina, sisaldades noorte helitöid, ilukirjandust ja kujutavat kunsti ning artikleid mitmesugustest kunsti valdkondadest. Kaastöö selle numbriga jaoks tuleb 25-daks s. k. p. ära saata. Silmaspidades selle numbriga suurust ja illustratsioone, on toimetus sunnitud tema hinda 10 mk. võrra tõstma, kuna aastatellijad ta endise hinnaga saavad.



Väljaandja: Eesti Koolinoorsoo Keskliit. — Vastutav toimetaja: Direktor Konst. Treffner.

Toimetuse juhataja: K. Elirmann (tegev toimetaja), A. Hinno, B. Ingel, R. Janno, P. Kanarik, A. Peets, A. Raag, A. Reisner, Ed. Roos ja M. Teder.

Toimetuse aadress: Tartu, Jaani tän. 14. Toimetaja kõnetunnid igal esmaspäeval kl. 17—18. Telefon nr. 762.

